

planinski raj, Naša zvezda, Na potujčeni zemlji, Na bregu, V delavnico sem tvojo zrl; od A. Aškerca: Moja muza, Javor in lipa, Iz rapsodij bolgarskega guslarja, Polet, Buona sera, O Vezuviji, Prva mučenica; od Ivana Cankarja: Iz Dunajskih večerov 1—2; od Otona Zupančiča: Večer na morju, Barčica, Albertina (sonet). Na koncu knjižice so kratki podatki o vsakem pesniku in odkod je vzet prevod. V prejšnjih knjižicah „Malenke antologije“ so izšli prevodi iz slovaških, grških, japonskih, kitajskih in drugih pesnikov. Knjigo je mogoče dobiti v uredništvu lista „Novoe Vremja“ v Peterburgu.

Rad. P—n.

Litovci o Slovencih. Litovci so se začeli zadnji čas zanimati precej za nas Slovence. Več o tem mogoče prilično.

Rad. P—n.

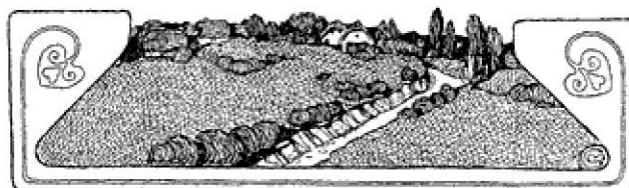
Vesti iz Rusije. Grof L. N. Tolstoj nadaljuje svoje „Spomine na detstvo“, o katerih govori: „Jaz ne pišem teh spominov brez namena. Ko umrjem, bodo gotovo pisali o moji mladosti. Seveda bodo lagali. Zato sem pa sklenil sam napisati vso resnico o sebi.“ — M. Gorkij je zdaj v Krimu, kjer se zdravi. Piše novo dramo iz delavskega življenja. Napisal je tudi povest „Ječa“ po vtiskih svojega bivanja v ječi v Rigi. Njegove drame se zopet igrajo na ruskih odrih, kar je bilo nekaj časa prepovedano. — K. Balmont, znani pesnik-dekadent, se je odpeljal v Mehiko. — L. Andrejev je poleg povesti „Prikazni“ in „Rdečega smeha“ napisal prekrasno povest, polno tragike: „Življenje Vasilija Tivejskega“.

Rad. P—n.

Švedski slavist Alfred Jensen je priobčil, kakor piše „Oesterreichische Rundschau“ II. 25. zv., tri znamenite študije o slovanski literaturi. 1. Gundulić und sein „Osman“. Eine südslavische Literaturstudie. Göteborg, 1900. Knjiga je pisana duhovito in obdeluje razen Gundulića tudi pesnike pred njim in sploh celo ono dobo. Obžalovati je le, pravi omenjena revija, da se je „das prächtige, in deutscher Sprache geschriebene Buch“ tiskala le kot manuskript v 101 iztisu. 2. Jaroslav Vrchlický. En litterärstudie. Stockholm, 1904. Ta literarna študija je gotovo vse hvale vredna. Jensen se je potrudil, tu podati svojim rojakom obširen životopis češkega poeta, razen tega tudi jako temeljito analizo njegovih spisov. Oboje se mu je imenitno posrečilo, kajti ta študija je po mnenju veščakov ena najboljših, kar jih imamo o Vrchlickem kot pesniku. 3. Svenska bilder i polska vitterheten. Stockholm, 1904. (Švedske slike v poljski beletristiki). To najnovejše delo Jensenovo nam kaže vpliv Švedov na Poljake. Vkljub bojem in sporom je vendar švedski živelj toliko vplival na poljske pisatelje, da so zajemali snovi za svoje epe in drame iz švedskega življenja. — Dal Bog pridnemu učenjaku moči, da bi še mnogo napisal v prid slovanski stvari.

Janko Bratina.

Tiskovne hibe. V povesti „Snov za novelo“ čitaj na strani 280. v 14. vrsti od spodaj sladkih in ne slabih, dalje na 281. strani v 5. vrsti od zgoraj morju in ne možu.

MED ČLOVEKOM IN BOGOM

GOETHEJEVA USODNA LJUBEZEN

VLADIMIR BARTOL

Kaj je Eros? — Velik Demon, zakaj vse demonično je med bogom in smrtnikom. — Kakšno moč ima? — Oznanjati in posredovati bogovom, kar pride od ljudi, in ljudem, kar pride od bogov... In kdor je v teh stvareh moder, je demoničen mož.

Platon: *Symposion*.

Kdor more razumeti, naj razume.

Math. 19, 12.

1. Kje je meja med navadnim in izrednim človekom? Ali je razlika med njima samo kvantitativna ali pa korenini morda v bistveno drugačnem ustroju osebnosti? Nikjer se mi ni zdel odgovor tako zelo v prid zadnjemu vprašanju kakor pri proučevanju one dobe Goethejevega življenja, ki jo je pesnik opisal v četrtem delu svojega avtobiografskega spisa „Dichtung und Wahrheit“, kjer prikazuje svojo ljubezen do Lili (Elizabete Schönmannove) in sega, kakor pravi Eckermann v svojih „Pogovorih z Goethejem“, do najvišjega usodnega bitja, dà, ga celo izgovori. Stari, previdni Goethe je s pravo mefistovsko kretnjo zmešal pri tem popisu štreno, da se nam zdi kljub vsej prikupnosti pripovedovanja skoraj nič manj nejasen od Janezovega razodetja, Apokalipse. Na ta način se je vsaj deloma izognil očitkom in nerazumevanju profanih glav, obenem pa vendarle povedal resnico in ohranil svežost doživljenega.

Goethejevi biografi so si v pojmovanju te dobe v očitnem nasprotju. Lewes (The Life and Works of Goethe) pravi n. pr., „da ni noben pesnik napisal bolj mrzle ljubezenske zgodbe“, kot je Lilina, češ: Goethe preide pogostoma, opisujoč sebe, v tretjo osebo, prekinja dogodke s filozofskimi razmotrivanji; med vrsticami da je čitati, kako zelo nizka, čutna je bila ta njegova ljubezen, „prav nič kakor ona v romanih“. Lili se mu

zdi razvajena koketa, zaradi katere je bil pesnik „nemiren in nesrečen, kajti niti ni bil dovolj močan, da bi jo bil zapustil, niti dovolj zaljubljen, da bi se bil poročil z njo“. *Viehoff* (Goethes Leben) smatra sicer Lewesovo nizko mnenje o tej ljubezni za odločno pretirano, ne verjame pa Goethejevi izjavi na stara leta, češ, da je bila Lili edina, ki jo je v svojem življenju resnično ljubil. *B. R. Abeken* (Goethe in den Jahren 1771—1775) sodi, da je Goethe, „čeprav samo temno, slutil, da bi bila v teh letih zakonska zveza njegovemu geniju spona. In delovanje tega genija, kateremu so se pridružile še druge slučajnosti, je bilo končno močnejše v njem kakor ljubezen“. Zaradi te odločitve se mu zdi Goethe vreden graje, „čeprav ga ne moremo naravnost zavreči“. *Schäfer* (Goethes Leben und Werke) meni, da bi bil Goethe Lili lahko osvojil, ne da bi se mu bilo treba bati za pesniški lovorjev venec. Zakaj Lili da je bila visoko inteligentna, lepa, prekrasnega značaja in iz imenitne rodbine, tako da je njen poznejši mož lahko vzkliknil ob njeni smrti, da blagoslavlja uro, ki ga je združila z njo. „Seveda“, nadaljuje, „bi bila njegova življenjska pot drugačna in bi se morda ne bila doteknila Weimarja.“ *E. Ludwig* (Goethe) gre z romanopisčevo lahkotnostjo preko te epohe: „... in če jo (Lili) imenuje sedaj lepo kot angel in izpoveduje še po 50 letih, da je v bistvu ljubil samo to eno: oboje je samo res, če upoštevamo oboje hkratu.“ Goethejeva izjava v starih letih pa se mu zdi, kot pravi pozneje, očitno pretirana. —

2. Šestindvajsetletni Goethe je zaslovel po svojem „Götzu“ in svojem „Wertherju“ in v njegovem rodnom mestu Frankfurtu so ga začeli vabiti v odlično družbo. Nekega večera ga privede znanec v bogato trgovsko hišo k domačemu koncertu. V „Dichtung und Wahrheit“ piše:

„... Družba je bila številna; sredi sobe je stal klavir, h kateremu je takoj sedla edina domača hčerka in zaigrala s precejšnjo spretnostjo in ljubkostjo. Stal sem ob spodnjem delu klavirja, da bi lahko dovolj od blizu opazoval njen stas in njeno bitje; v njenem vedenju je bilo nekaj otroškega; gibi, h katerim jo je silila igra, so bili neprisiljeni in lahkotni.“

Lili je bilo takrat šestnajst let. Drug v drugega sta se zagledala na prvi pogled. Odslej je bil Goethe stalen gost v hiši.

„Moj odnos do nje je bil kakor od osebe do osebe, do lepe, ljubezni vredne hčerke; podoben je bil mojim prejšnjim odnosom in je bil še višje vrste.“

Iz teh začetkov se je razvila strast, kakor je Goethe do tedaj še ni občutil. Zdrknil je iz ravnotežja in izgubil sleherno oblast nad seboj. Kakor človek, ki se utaplja, grabi okrog sebe, zasleduje prijatelje in

prijateljice s pismi, vprašuje se, kaj se je zgodilo ž njim, svoj nemir si lajša s poezijo. Iz te dobe je pesem:

„Herz, mein Herz, was soll das geben?
Was bedrängt dich so sehr?
Welch ein fremdes, neues Leben!
Ich erkenne dich nicht mehr.

Weg ist alles, was du liebtest,
Weg, warum du dich betrübtest,
Weg dein Fleiss und deine Ruh' —
Ach, wie kamst du nur dazu?“ — —

In potem:

„Warum ziehst du mich unwiderstehlich,
Ach, in jene Pracht?
War ich guter Junge nicht so selig
In der öden Nacht?“

Kot osemdesetletnik piše Goethe:

„Bilo je stanje, o katerem je pisano: ‚spim, toda moje srce bedi‘; svetle in temne ure so si bile med seboj enake; svetloba dneva ni mogla presvetliti svetlobe ljubezni, in noč je postala ob sijaju čuvstva najsvetlejši dan.“

Grofici Stolbergovi, ki je ni nikoli osebno poznal in ki jo sedaj obsipava s pismi, piše: „... Veliki bog, kaj je človekovo srce! ... Mislil sem, da mi bo ob pisanju odleglo. — Zaman! Moja glava je prenapeta.“ — „O, če bi sedaj ne pisal dram, poginiti bi moral ...“ — „Tako mi je zopet nekaj časa lepo in hudo, da ne vem, ali sem na svetu, in mi je vendar, ko da bi bil v nebesih ... Sedaj lahko noč in proč z vročico! ... Zasleduj me, prosim te, zasleduj me s svojimi pismi in reši me pred samim seboj!“

Goethe se zaroči, edinokrat v življenju — starejša dama, gospodična Delf, posreduje med rodbinama — in nanj se vsuje kup novih nalog. V „Dichtung und Wahrheit“ pravi:

„Čim redkejši pa so morali postajati zaradi poslovnega kroga, ki sem ga skušal iz ljubezni do nje razširiti in obvladati, moji obiski v Offenbachu (kjer je tedaj bivala Lili pri nekih sorodnikih) in čim bolj se je morala stopnjevati zaradi tega neka mučna zadrega, je bilo tem bolj očitno, da zapostavlja in izgublja človek zaradi bodočnosti sedanjost.“

Kmalu pa mora priznati: „Davno je že bilo z vzrokom in pomembnostjo izgovorjeno: na višku nekega stanja se človek ne vzdrži dolgo.“

Pojavijo se težave, najprej popolnoma zunanjega značaja. Starši obeh zaročencev se sicer sestanejo, toda pravega kontakta ni med njimi. Lilini so moderni, premožnejši, vajeni razkošja in vnanjega bleska. Goethejev oče živi sicer v zadovoljivih gmotnih razmerah, toda odtujen je svetu, zagrenjen je in vase zaprt. Zaljubljenca se skušata spočetka preslepiti preko teh težav: „Slutnja napačnega sklepa, človek si medsebojno prikriva dvome, govori o ugodnem, utrjuje se na zunaj, ko navznotraj koleba, ne da bi se pri tem omilila strast.“

Njegov položaj postane neznosen. Tedaj se najavita brata grofa Stolberga, ki nameravata potovati z grofom Haugwitzom v Švico.

„V mestu, kakršno je Frankfurt, živi človek v čudnem položaju; neprestano se križajoči tujci kažejo v vse strani sveta in vzbujajo veselje do potovanja. Prej sem postal že ob marsikateri priložnosti mobilni, in prav sedaj, v trenutku, ko mi je šlo za to, da naredim poskus, ali bom mogel pogrešati Lili, ko me je neki mučen nemir onesposobil za sleherni posel, mi je bil poziv Stolbergov, da bi ju spremljal v Švico, dobrodošel. Posebno še, ker mi je prigovarjal tudi oče, ki mu je bilo potovanje v oni smeri prav povšeči in ki mi je priporočal, da ne zamudim prilike, skočiti še v Italijo, kakor bi pač nanese, sem se naglo odločil in kmalu je bilo vse pripravljeno za na pot. Z rahlim namigom, toda brez slovesa, sem se ločil od Lili; tako mi je bila zrasla k srcu, da se mi je zdelo, ko da se sploh ne oddaljujem od nje.“

V Darmstadtu je obiskal Mercka (od njega si je izposodil marsikatero potezo za svojega Mefista), ki mu je resno odsvetoval potovanje s Stolbergoma, češ, da ž njima ne bo vzdržal dolgo.

V Karlsruhe-u sreča weimarskega kneza z njegovo zaročenko, ki ga vabita v svojo rezidenco. Za nekaj časa zapusti tovariše in obišče sestro, ki je živela s svojim možem v Emmendingenu. V zakonu nesrečna žena mu najresneje odsvetuje poroko z Lili. Goethe jo pazljivo posluša.

„Toda ob slovesu mi je bilo po kratkem bivanju še teže pri srcu, ker mi je sestra najresneje priporočila, dà, zaukazala ločitev od Lili . . .“

„Obljubiti ji nisem mogel ničesar, čeprav sem moral priznati, da me je prepričala . . .“

Sledi obširen popis potovanja in trimesečnega bivanja v Švici. V Zürichu obišče med drugimi tudi Lavatra, ki je baš takrat pisal in pripravljaval svoje „Physiognomische Fragmente“; pozneje se loči od tovarišev in se odpravi s prijateljem Passavantom na gorske vrhove. Na vrhu Gottharda, kjer drži pot v Italijo, se ustavita. Passavant sili, da bi pohitela tja.

„Lombardija in Italija sta ležali pred menoj kakor nekaj popolnoma tujega; Nemčija kakor nekaj znanega, ljubezni vrednega, prepolnega prijaznih domačnostnih izgledov, in priznati moram: to, kar me je tako dolgo popolnoma oklepalo, nosilo mojo eksistenco, je ostalo tudi sedaj najnepogrešljivejši element, iz čigar mejá se nisem upal stopiti. Zlato srčece, ki sem ga bil sprejel od nje v najlepših urah, mi je viselo, od ljubezni ogreto, še vedno okrog vratu na isti vrvici, na katero ga je bila ona obesila. Prijel sem zanje in ga poljubil; naj navedem po tej priložnosti povzročeno pesem:

„Angedenken du verklungner Freude,
Das ich immer noch am Halse trage,
Hältst du länger als das Seelenband uns beide?
Verlängerst du der Liebe kurze Tage?

Flieh' ich, Lili, vor dir! Muss noch an deinem Bande
Durch fremde Lande,
Durch ferne Täler und Wälder wallen!
Ach, Lilis Herz konnte sobald nicht
Von meinem Herzen fallen.“ — —

*

Vrnil se je v Frankfurt. Medtem so bili skušali Lilini starši in njena okolica, ki so smatrali njegovo potovanje v Švico kot odpoved zaroki, pregovoriti dekle, da bi se odtrgalo od njega. A ona vztraja: „Dobrohotneži so mi zaupali, da je Lili izjavila, ko so jo drugi opozorili na vse ovire najine zveze: da je pripravljena iz nagnjenja do mene odreči se vsem svojim takratnim razmeram in odnosom ter odpotovati z menoj v Ameriko. Amerika je bila takrat morda še bolj kakor sedaj Eldorado vseh onih, ki so se čutili utesnjene v svojem trenutnem položaju.

Toda prav to, kar bi bilo moralo poživiti moje nade, jih je potlačilo. Moja lepa očetna hiša, komaj nekaj sto korakov od njene, je bila vendarle zmerom še ugodnejše stanje, ki bi si ga naj pridobil, kakor pa preko morja oddaljena, negotova okolica; toda ne tajim, v njeni bližini so se vzbudile zopet vse nade, vse želje, in nove negotovosti so se v meni zgenile.

Zelo prepovedujoče in odločne so bile seveda zapovedi moje sestre...

„Zaljubljenca, zavedajoč se svojega položaja, sta se izogibala priložnosti, da bi se srečala na samem; toda zaradi običajev ni bilo mogoče, da bi se ne sešla v družbi. Tam pa sem moral prestajati najhujšo preizkušnjo...“

Sledi izpoved strahovite ljubosumnosti, ki jo je povzročilo v njem Lilino vedenje do njenih številnih znancev, ki so obiskovali njeno hišo in si dovoljevali z dekletom najrazličnejše nežnosti.

„Toda odvrnimo se od te še v spominu skoraj neznosne muke...“, piše osemdesetletni starec. — „Dokler sem bil odsoten, sem verjel v ločitev, nisem verjel v razhod... Tedaj sem se vrnil, in kakor je svidenje svobodno in veselo ljubečih se nebo, tako je svidenje dveh samo iz razumskih razlogov ločenih oseb podobno neznosnim vicam, je preddvorje peklà...“

„Zato sem se vnovič odločil za pobeg in zato mi ni moglo biti nič bolj zaželenega, kakor da je morala priti mlada knežja weimarska dvojica iz Karlsruhe-a v Frankfurt in bi ji moral slediti na prejšnja in poznejša vabila v Weimar... K vsemu temu je tedaj prišlo še to, da sem moral kakorkoli že pobegniti pred Lili, bodisi na jug, kjer so mi vsakodnevna očetova pripovedovanja vnaprej slikala najprekрасnejše umetniško in prirodno nebo, bodisi na sever, kamor me je vabil tako pomemben krog odličnih ljudi.“

Odločil se je za poslednje in odpotoval v Weimar, kjer so bila kakor nalašč ustvarjena tla, da vzraste iz njih oni Goethe, čigar duh je danes pred nami kot mejnik tisočletjem.

3. Kako sodi o pomenu te dobe svojega življenja stari Goethe? Kaj pravijo Eckermannovi zapiski, pesnikova govorilna cev?

Eckermann pripoveduje z dne 10. avgusta 1824.: „Prav posebnega pomena in važnosti je ta (življenjska doba) zaradi tega, ker odloča kot preddoba weimarskih razmer za vse življenje. Če zasluži torej katerokoli poglavje iz Goethejevega življenja zanimanje in vzbuja željo po podrobnem opisu, je to to poglavje.“

Goethe je imenoval, kakor pravi Eckermann, IV. knjigo svojega avtobiografskega spisa „Wahrheit und Dichtung“ (in ne kot ostale „Dichtung und Wahrheit“), in sicer zaradi velike točnosti in natančnosti podajanja.

Ob obisku neke bližnje Liline sorodnice je dejal Goethe Eckermannu:

„Kako zelo mi je žal, da je nisem videl bolj pogostoma in da sem spočetka neprestano odlašal, povabiti jo k sebi, da bi se mogel nemoteno pogovarjati z njo in zopet poiskati v njej ljubljene poteze njene sorodnice“ (= Lili).

„Četrty zvezek ‚Wahrheit und Dichtung‘, kjer boste videli popisano mladostno zgodbo sreče in bolesti moje ljubezni do Lili, je nekaj časa sèm dokončan. Že davno prej bi ga bil napisal in izdal, če me ne bi bili ovirali neki nežni oziri, in sicer ne oziri do samega sebe, marveč do takrat še živeče ljubice. Ponosen bi bil, izpovedati vsemu svetu, kako

zelo sem jo ljubil; in mislim, da bi tudi ona ne bila zardela ob priznanju, da je našlo moje nagnjenje odziv. Toda ali sem imel pravico, da to javno izpovem brez njenega privoljenja? Zmerom sem imel namen, da bi jo prosil zanje; vendar sem tako dolgo odlašal, da končno ni bilo več potrebno.“

„S tem, da govorite s tolikšnim umevanjem o ljubkem mladem dekletu (Lilini sorodnici), ki nas sedaj zapušča, vzbujate v meni vse moje stare spomine. Z vsa živostjo vidim zopet dražestno Lili pred seboj, in tako mi je, kakor da čutim znova dih njene osrečujoče bližine. *Saj je bila v resnici prva, ki sem jo globoko in resnično ljubil. Tudi lahko povem, da je bila poslednja; zakaj vsa mala nagnjenja, ki so se me doteknila v mojem poznejšem življenju, so bila v primeri z onim prvim samo lahkotna in površna.*¹ Nikoli nisem bil svoji pravi sreči tako blizu kakor v dobi one ljubezni do Lili. Ovire, ki so naju razdruževale, niso bile v svojem jedru nepremostljive — in vendar mi je bila izgubljena.“

„Moje nagnjenje do nje je vsebovalo nekaj tako delikatnega in nekaj tako svojevrstnega, da je sedaj pri popisu one bolestno srečne dobe vplivalo na moj stil. Če boste pozneje čitali četrti zvezek ‚Wahrheit und Dichtung‘, boste videli, da je ona ljubezen nekaj popolnoma drugega kakor ljubezen v romanih.“ „... zakaj ljubezen nismo samo mi, marveč je to tudi objekt, ki nas priteza. *In potem, česar ne smemo pozabiti, pride poleg kot mogočno tretje še Demonično, ki spremlja po navadi sleherno strast in ki najde v ljubezni svoj pravi element. V mojem odnosu do Lili je bilo posebno učinkovito; dalo je vsemu mojemu življenju drugo smer, in ne pravim preveč, če trdim, da je bil moj prihod v Weimar in moje sedanje tukajšnje bivanje neposredna posledica tega.*“

Naravnost porazno učinkuje ta osemdesetletnikova izjava o njegovi mladostni ljubezni. Ali ji moremo verjeti? Če upoštevamo, da je mogel pregledati stari Goethe vse svoje življenje nazaj kakor odprto knjigo, kar potrjuje sveži opis te ljubezni v „Wahrheit und Dichtung“, da so mu bili vsi vrhovi, vse višine in nižine jasno pred očmi, tedaj nimamo povoda, da bi dvomili v njeno točnost. Toda zakaj se je potem Goethe odrekel tej svoji ljubezni, zakaj se je odtrgal od Lili? Zakaj ni poskušal premostiti ovir, ki jih je sam smatral za premostljive in ki so morale biti, če sklepamo iz popisa v njegovi avtobiografiji, naravnost smešno malenkostne? Gorenja izjava nam naznači, da je iskal Goethe razlogov za ta svoj usodni korak v vplivu Demoničnega.

¹ Te kakor tudi poznejše stavke podčrtal avtor tega članka.

V „Wahrheit und Dichtung“ pravi: „Jaz sem se bil s prepričanjem odpovedal Lili, toda ljubezen je povzročila, da se mi je zdelo to prepričanje sumljivo.“

Kakšno je bilo prepričanje, iz katerega se ji je odrekel? Čemu se je oropal svoje prave, resnične sreče? Biografi ugibljejo različno. Ali je bila samo slabost? Nesposobnost za borbo z življenjem? Za Goetheja neverjetno. Ali ni sam poznal pravih razlogov? On, ki je bil vaje izza svoje prve mladosti najti slehernemu svojemu čuvstvu v poeziji adekvaten izraz? Ki je položil Mefistu v usta opazovanje najtanjših utripov človeškega srca? Prav tako neverjetno. Morda jih je zamolčal po znani izjavi v „Faustu“: „Das beste darfst den Buben doch nicht sagen“? Mogoče. Toda kako je mogla to prenesti njegova izredna težnja po zadnji iskrenosti, ki si je poiskala tudi v „Faustu“ izliva, in sicer v Mefistovi osebi? Ali je morda tudi v tem primeru ubral nekoliko zavito pot? Izjava, da je imelo Démonično v njegovem razmerju do Lili izreden vpliv, nam pokaže smer. Zakaj četrti del „Dichtung und Wahrheit“ je posvečen poleg ljubezni do Lili tudi Démoničnemu.

4. Motto tega zvezka se glasi: *Nemo contra deum nisi deus ipse.*

Odkod ta čudni citat? Neko zvezo z vsebino ima; toda v kakšnem odnosu je z avtorjem?

Kakšni so motti ostalih treh delov?

a) *Ὁ μὴ δαρείῃ ἀνθρώπος οὐ παιδεύεται.* Torej: človek naj bo trdo vzgajan, da se izobrazi.

b) *Was man in der Jugend wünscht, hat man im Alter die Fülle.* Želje mladostnikov, ki se mu bodo izpolnile v starosti.

c) *Es ist dafür gesorgt, dass die Bäume nicht in den Himmel wachsen.* Prva stremljenja kvišku, prvi uspehi, pa tudi prvi porazi.

Vsi trije citati so v najtesnejši zvezi z avtorjevim razvojem. In četrti?

V svojem kratkem uvodu nas opozarja: „Pri obravnavanju raznoliko napredujoče življenjske zgodbe, kakršna je ta, ki smo se je drznili lotiti, pridemo, da damo nekim dogodkom razumljivost in čitljivost, do tega, da nujno ločimo nekatere stvari, ki se časovno med seboj spajajo, druge pa, ki se dajo razumeti samo v zaporednosti, skrčimo v nje same in sestavimo tako celoto iz delov, ki se naj s smiselnim pregledom presojujejo, in si od tega marsikaj prilastimo ...“

To je navodilo, kako je treba čitati in razumeti to knjigo. Zakaj snov je v resnici tako raznolika, tako svojevrstna in v tako zapletenih medsebojnih odnosajih, da se čitatelju skoraj vsiljuje potreba, razčleniti jo v posamezne oddelke, kakor je na primer razčlenjena biblija.

Potem se nam nenadoma odpre pomen opisanega, dogodki dobijo popolnoma drugačno tolmačenje in navadna ljubezenska zgodba se spremeni v eno najbolj misterioznih poglavij, ki so bila kdaj napisana. Ne poznam Goethejevega biografa, ki bi bil upošteval dejstva v takšni razlagi. Razumljivo. Zakaj dogodki in razmotrivanja v tem delu so sami po sebi tako zanimivi, da morajo večino čitateljev speljati preko globljega smisla in tolmačenja, ki ju je Goethe položil vanje.

Uvodoma pripoveduje Goethe, kako se je po dolgem času zopet povrnil k svojemu najbolj priljubljenemu filozofu Spinozi, k čemur ga je napotila neka zelo bojevitá razprava zoper tega misleca, ki je imela na čelu, da bi bolj učinkovala, spačeno njegovo sliko s podpisom: *Signum reprobationis in vultu gerens* (tisti, ki nosi v obrazu znamenje zavrženosti). Goetheju se je upiralo tako krivično obravnavanje njegovega ljubljénca, kajti njegova filozofija je učinkovala nanj silno pomirjevalno. Ob tej priložnosti razvija pesnik filozofova načela, toda zelo samosvoje, takó, da bi človek skoraj dejal, da zakriva pod njegovim plaščem samo svoje lastne misli.

Ob zaključku pravi: „To nasprotje, ki ga Spinoza tako krepko poudarja, *sem pa prenesel zelo čudno na svoje lastno bistvo, in ono, kar sem bil prej povedal, naj služi prav za prav samo temu, da napravi to, kar sledi, razumljivo.*“

Kaj sledi? *Lilina ljubezenska zgodba*, ki jo uvaja kratek popis njegovega pesniškega ustvarjanja in praktičnega udejstvovanja. In o kakšnem Spinozovem nasprotju je prej govoril?

„Naše fizično kakor tudi družabno življenje, običaji (Sitten), navade, svetska modrost, filozofija, religija, dà, tudi marsikatera slučajna prigoda, vse nam kliče: *da se moramo odpovedovati.*“

„... Strast nadomestimo z drugo strastjo; dejstvovanja, nagnjenja, priljubljene zaposlitve (Liebhabereien), slabosti (Steckenpferde), vse preizkusimo, da naposled lahko vzkliknemo, *da je vse ničevó.* Nihče se ne zgrozi pred tem napačnim, bogoskrunskim izrekom; dà, misli se, da se je povedalo nekaj modrega in nepobitnega. *Samo malo ljudi je, ki slutijo vnaprej tako neznosno občutje, in da se izognejo vsem delnim resignacijam, enkrat za vselej v celoti resignirajo.*“

„Ti se prepričajo o večnem, nujnem, zakonitem in si skušajo ustvariti take pojme, ki so neuničljivi, dà, ki se ob motrenju minljivega ne razveljavijo, marveč celo potrdijo. Ker pa je v tem v resnici nekaj nadčloveškega, smatrajo ljudje take osebe navadno za nečloveške (Unmenschen), za brezbožne in zopernaravne (gott- und weltlose); dà, saj niti ne vedo, kakšnih rogov in krempljev jim vsega ne bi pripesnili.“

Koga se tiče ta čudni zagovor? Goetheja ali Spinoze? Morda obeh, vendar predvsem nedvomno prvega. Saj je dejal, da mu služijo ta izvajanja kot komentar poznejših dogodkov. Kaj vidimo? *Goethe govori o neki enkratni, popolni resignaciji, s katero bi se enkrat za vselej izognil vsem poznejšim resignacijam. Ali ne tiči v tej izpovedi ključ k pojmovanju, zakaj se je odrekel Lili?* Do nje ni še nikoli tako globoko in resnično ljubil. Ali ni prišel baš sedaj pravi trenutek, da preseka gordijski voz in enkrat za vselej resignira? V takem dejanju vidi nekaj nadčloveškega, ogromnega, ki je dano samo redkim posameznikom. *Za ta korak morajo biti torej potrebne izredne, nadčloveške moči. Toda ljudje takih izrednih osebnosti ne razumejo; v njih vidijo brezbožneže, njihova dejanja se jim zde nečloveška in zoper postavte sveta.* Ali naj se Goethe kot tak razgali in preda nerazumevanju ogromne večine? Ne! Bolje je, če jim zabriše smer.

Nato nadaljuje: „Priroda deluje po večnih, nujnih, tako zelo božjih zakonih, da bi božanstvo samo ne moglo ničesar izpremeniti na njih. Vsi ljudje so si v tem nezavedno popolnoma edini. Pomislimo samo, kako nam povzroča priroden pojav, ki očituje pamet, razum, dà, tudi zgolj samovoljnost, — začudenje, dà, grozo.“

V nadaljnjem govori o živalih, ki nas navdajajo z osupnjenjem, če zapazimo pri njih kaj razumnega. Isto opaža v še večji meri pri rastlinah.

Potem pa: „*Podobna groza nas nasprotno popade, če vidimo, da ravna človek nespametno zoper splošno priznane npravne zakone, brezrazumno zoper lastno in tujo korist. Da bi se iznebili grozničavosti, ki jo pri tem občutimo, jo takoj spremenimo v grajo, v stud in se skušamo takega človeka ali zares ali vsaj v mislih osvoboditi.*“

To je torej ono Spinozovo nasprotje, ki ga je Goethe tako čudno prenesel na svoje lastno bistvo in ki naj mu razlaga poznejše popise.

Goethe je razdrl zaroko z dekletom, ki jo je ljubil, pobegnil od nje — zakaj? Da se izogne poznejšemu velikemu razočaranju. Ali ni videti to dejanje *skrajno egoistično, nasprotujoče splošnim npravnim zakonom in obenem nespametno zoper lastno in tujo (Lilino) korist?* Ne zasluži torej po splošnem mnenju graje in studa?

Kaj vidimo? Dva v začetku navedenih avtorjev (Abeken in Schäfer) moralno obsojata njegovo ravnanje, eden (Lewes) sluti, da je hotel Goethe nekaj povedati „med vrsticami“, toda pogodi prav nasprotno, kakor je resnica. Ostali pa poročajo, ne da bi kakorkoli skušali računati z resničnimi motivi tega dejanja.

(Konec prih.)

MED ČLOVEKOM IN BOGOM

GOETHEJEVA USODNA LJUBEZEN

VLADIMIR BARTOL

(Konec.)

5. Kje naj vzame moč za ta veliki, usodni korak enkratne in popolne resignacije? Kdo naj mu dá gotovost, da ga je upravičen storiti, da spada med one redke posameznike, ki jim ga je dano storiti?

Tako začne Goethe opisovati zadeve, ki naj jih komentira Spinozova (in njegova) filozofija: „Prišel sem do tega, da sem smatral v sebi bivajoči pesniški talent popolnoma kot naturo... Izvrševanje tega pesniškega daru je bilo sicer lahko vzbujeno in določeno po kakšnem povodu; toda najrajši se je pojavil neprostoovoljno, dà, zoper mojo voljo.“

Sledi nekaj primerov dejstvovanja tega talenta.

„... Ker pa je natura, ki je nepoklicana proizvajala v meni podobna večja in manjša dela, včasih v velikih odmorih počivala in nisem mogel za dolgo časovno dobo celo z voljo ničesar producirati in sem zato večkrat občutil dolgočasje, mi je prišlo pri tem *strogem nasprotju* na misel, ali bi ne bilo dobro, da uporabim ono, kar je bilo v meni *človeškega, pametnega in razumnega*, v svojo in drugih korist in da posvetim svoj vmesni čas, kakor sem itak že delal in kakor so zmerom močnejše zahtevali od mene, poslom in ne pustim tako nič neizrabljenega od svojih moči...“

Katero je ono *strogo nasprotje*, o katerem govori Goethe? Po eni strani njegov pesniški dar ali „*natura*“, kakor jo sam imenuje, po drugi pa ono, kar je v njem *človeškega, pametnega in razumnega*, ki prevladuje v njem v dobah in odmorih, ko tisto prvo počiva in se ne uveljavlja. Kako? Njegov pesniški dar, njegova „*natura*“ je torej *nekaj, kar ni ne človeško, ne pametno in ne razumno!* Ali se ne razlikuje v tem popolnoma od drugih ljudi? Ali ni tako rekoč posoda nečesa nezemeljskega in izvenčloveškega? Ali mu torej zavest te njegove izrednosti ne

daje pravice, prištevati se med ono peščico „nadjudi“, ki iz svojega zgodnjega spoznanja o človeški nedostatnosti enkrat za vselej resignirajo? Ali je pa tudi sam, osebno kot človek, dovolj močan, da lahko izvede ta sklep? Sedaj je prišel trenutek. Sebe pozna. Ve, da brez ljubezni ne more živeti. Izkušnja mu je pokazala, da ni še nikoli tako silno ljubil. Verjetnost je, da tudi ne bo nikoli več. Žrtev bi bila torej popolna in on bi se z enim samim sunkom zavihtel v sfero najredkejših, skoraj nadčloveških izbrancev.

Potrebuje samo še zunanjega sunka. Najavita se brata Stolberga, ki potujeta v Švico. Vabita ga s seboj. Sedaj se mora odločiti. Ali pa bo tudi zares dovolj močan? Goethe je bil od nekdaj previden. Gre za življenje. Velja torej najprej napraviti poskus, *veliki eksperiment* s samim seboj.

„... in prav sedaj, v trenutku, *ko mi je šlo za to, da naredim poskus, ali bom mogel pogrešati Lili*, ko me je neki mučen nemir onesposobil za sleherni posel, mi je bil poziv Stolbergov, da bi ju spremljal v Švico, dobrodošel.“

Vsemu, kar bi mu utegnilo oteževati njegov sklep, se izogne — tako Mercku, ki mu prigovarja, naj zapusti družbo bratov Stolbergov —, tistega pa, ki ga v njem podpira, posluša rad. Sestra ga na primer popolnoma prepriča, da je ločitev od Lili nujna. On pa ne samo, da ji ne ugovarja, marveč naveže ž njo kar najtesnejše pismene stike.

In kako se mu je obnesel ta svojevrstni eksperiment? Tri mesece je na potovanju, pisma pošilja na vse strani, samo Lili ne! — Čuti se srečnega, svobodnega in še vedno — zaljubljenega. Eno je spoznal: njegova narava je dovolj močna, da bo prenesla siloviti udarec, da bo kos enkratni resignaciji. Za enkrat se je še vrnil.

„Z vrha Gottharda sem se vrnil, ko sem obrnil Italiji hrbet, domov, ker nisem mogel pogrešati Lili.“

Videli smo, da mu je bil ta povratek v pravi pekel. Vse je skušalo strgati zaljubljenca narazen, toda Lili je vztrajala pri njem. Njena plemenita pripravljenost, pobegniti ž njim v Ameriko, mu je bila samo v novo preizkušnjo. Ni se vdal. Tudi ljubosumnost, ki jo je zanetila v njem, da je bilo še osemdesetletnemu starcu ob spominu nanjo neznosno, je učinkovala samo v obratnem smislu, namreč da ga ni priklenila, marveč odbila. Njena bližina mu je bila vir večnih muk. Kaj naj stori drugega, kakor da zopet pobegne? Mercku piše, ali mu ne bi hotel pri-skočiti na pomoč z denarjem. Oče ga pošilja v Italijo. Tedaj pride v Frankfurt weimarski knez in ga povabi za seboj v Weimar.

6. Preden pa pridemo do tega njegovega usodnega stika z Weimarjem in njegovim knezom, je potrebno, da še malo globlje posvetimo v to njegovo življenjsko dobo. Kaj je morala biti nujna posledica njegove resignacije glede Lili? Velika preobilica prostih energij in strahotna praznота. Kako uporabiti prve in izpolniti poslednjo?

„Če sem v prejšnjih časih, ko sem še upal, da si bom pridobil Lili, posvetil vso svojo delavnost vpogledu in izvrševanju meščanskih poslov, sem moral prav sedaj izpolniti strahotno vrzel, ki me je ločila od nje, z duhovnimi in duševnimi stvarmi. Začel sem torej zares pisati *Egmonta*...“

Kaj skuša izraziti v Egmontu? „... Skušal sem se rešiti pred tem strašnim (= demoničnim) bitjem, in sicer takó, da sem se po svoji navadi zatekel za sliko...“

Ta slika je Egmont. Iz njega govori Goethe te dobe. In kaj pravi ta junak nekje povsem nepričakovano?

„... Nahajam se visoko in se morem in moram dvigniti še višje; upanje čutim v sebi, pogum in moč. Vrha svoje rasti še nisem dosegel...“

To so nemara najintimnejše misli, ki so navdajale pesnika tisti čas. Z odpovedjo Lili se je otresel morečih meščanskih skrbi. Sedaj potrebuje svobode in primerne torišča. Kje ga bo našel?

„Od teh višjih razmotrivanj (o demoničnem) se zopet vračam v svoje majhno življenje, katero pa so tudi čakali *nenavadni dogodki, ki jih je spremljal vsaj demoničen videz*. Z vrha Gottharda sem se vrnil, ko sem obrnil Italiji hrbet, domov, ker nisem mogel pogrešati Lili... Zato sem se vnovič odločil za pobeg in zato mi ni moglo biti nič bolj zaželenega, kakor da je morala priti mlada knežja weimarska dvojica iz Karlsruhe-a v Frankfurt in bi ji moral slediti na njuna prejšnja in poznejša vabila v Weimar...“

Kaj in kakšno je ono Demonično, ki je vplivalo, kakor sam pravi, na njegovo življenje? Tik preden dokončno zapusti Lili in odide v Weimar, vključi Goethe v svoje popisovanje odstavek o teh nadnaravnih pojavih.

„Mislim je (mladi Goethe), da je odkril v prirodi, živi in neživi, duševni in neduševni, nekaj, kar se je manifestiralo samó v nasprotjih in kar se zato ni moglo izraziti niti v kak pojem, še manj pa v kako besedo. *Ni bilo božje, ker se je zdelo nespametno; niti človeško, ker ni imelo razuma; ne hudičevo, ker je bilo blagodejno; ne angelsko, ker je dajalo pogostoma opaziti škodoželjnost. Sličilo je naključju, ker ni kazalo nobene posledice (Folge); podobno je bilo previdnosti (Vorsehung), ker je očitovale zvezo. Vse, kar nas omejuje, se je zdelo zanje prodirljivo; bilo je, kakor da samohotno gospodari s potrebnimi elementi*

našega bitja; krčilo je čas in raztezalo prostor. Zdelo se je, da samo v nemogočem najde zadovoljstvo in da peha tisto, kar je možno, z zaničevanjem od sebe.“

„To bitje . . . sem imenoval demonično, po zgledu starih in onih, ki so sami opazili nekaj podobnega . . .“

To bitje torej, ki se izraža v nasprotjih, nima *ne pameti ne razuma*, ni *niti božje niti človeško*, je *podobno naključju in previdnosti* in si *ugaja v nemogočem*.

Kakšna pa je ona Goethejeva „*natura*“, oni *pesniški dar*, o katerem smo govorili prej?

Tudi ta nastopa *samohotno*, celó *proti volji*, pojavlja se v večjih ali manjših presledkih, torej *slučajno*, ni *niti človeško niti ne očituje pameti ali razuma*; javlja se neodvisno od njegovega hotenja in Goethe je proti njemu brez moči. Kaj je torej, če ne nekaj Demoničnega?

O tem Demoničnem nadaljuje: „Dasi se ono Demonično lahko manifestira v vsem telesnem in netelesnem, dà, *se pri živalih kar najbolj čudovito izraža*, je vendarle v najbolj čudni zvezi s človekom in tvori *moralnemu svetovnemu redu* če ne nasprotno, pa vsaj *križajočo ga silo*, tako da bi lahko smatrali prvo za osnovo (Zettel; pri preji), drugo za votek (Einschlag).“

Pri obravnavanju Goethejevega pojmovanja Spinozove filozofije, s katero komentira pesnik svoje lastno dejstvovanje — ali nismo čitali že nekaj podobnega?

„Če stopi pri živali kaj razumu podobnega v ospredje, se ne moremo otresti začudenja . . .“

„Podobna groza pa nas nasprotno popade, če vidimo, da ravna človek nespametno zoper splošno priznane npravne zakone, brezrazumno zoper lastno in tujo korist.“

Kdo dejstvuje tako? Goethe sam, in sicer pri ljubezni do Lili. Kakšno je to ljudem nerazumljivo in po njih grajano in obsojano ravnanje? Demonično.

„Najstrahotnejše pa je to Demonično, če se pri kateremkoli človeku pojavi v pretežni meri. Na svoji življenjski poti sem jih lahko opazoval več izmed njih, deloma v bližini, deloma od daleč. Niso zmerom najodličnejši ljudje, niti po duhu niti po talentih, redko priporočajoč se s srčno dobroto; toda neka nezaslišana moč izhaja iz njih in neverjetno oblast imajo nad vsemi bitji, dà, celó nad elementi, in kdo more povedati, kako daleč se bo lahko raztegnilo takšno učinkovanje? Vse združene npravne moči ne zmorejo ničesar zoper nje; zaman je, da jih skuša svetlejši del ljudi osumiti kot osleparjence ali sleparje, maso vendarle pritezajo nase.

Redkokdaj ali nikoli se ne dobe sodobniki njihovega kova in z ničemer se ne morejo premagati, razen z vesoljstvom samim, s katerim so začeli boj; in iz takih opazovanj je nemara nastal oni čudni, toda pošastni izrek: Nemo contra deum nisi deus ipse."

Ta odstavek, v katerem Goethe z najvišjo genialnostjo izpoveduje svoja spoznanja o nadnaravnih stvareh sveta in življenja, razpada očitno v dve polovici. V prvi govori o ljudeh, v katerih se javlja Demonično v pretežni meri in ki jih je nekaj srečal ali vsaj iz daljave opazoval v svojem življenju. — V drugem delu, ki se dramatično stopnjuje, pa prikazuje bistvo človeka, ki je utelešenje Demoničnosti in ki mu istočasno skoraj nikoli ni enakega. Kdo se pri tem ne spomni *Napoleona*, ki ga je Goethe sam spoznal in čigar nezaslišano življenjsko pot je zasledoval z vso napetostjo?

Kdo so oni manj demonični ljudje, ki jih je Goethe od blizu ali iz daljave opazoval v svojem življenju? Iz njegovih pogovorov z Eckermannom izvemo to. Predvsem mu je bil tak „pra-demon“ sam *weimarski knez Karel Avgust*. Dalje „grof“ *Cagliostro*, slepar sicer, vendar obdarjen z neverjetno oblastjo nad ljudmi. *Lord Byron*, o katerem je stari Goethe — razen še o Napoleonu — največ in najrajši govoril. Iz zgodovine: *Peter* in *Friderik Veliki*. Demonični so mu veliki glasbeniki — tako *Paganini* — zavoljo svojega silnega vpliva na človeško dušo. Svoj prihod v Weimar in svoje srečanje s Schillerjem pripisuje demoničnim vplivom.

V tej zvezi govori o sebi rad izbegavajoče. Radovednemu Eckermannu odgovarja: „V moji naravi ne leži (namreč Demonično), a sem mu potrjen.“ — In še: „Čim višje je človek, tem bolj se nahaja pod vplivom Demonov, in zato mora neprestano paziti, da ne skrene njegova usmerjajoča volja na stranska pota.“

Mefisto mu ni demoničen, ker je prenegativen; Demonično se javlja v popolnoma pozitivni sili.

Videli smo, da mu je taka pozitivna demonična sila tudi njegov lastni pesniški dar. Toda po čem se odlikujejo ljudje, ki jim je Demonično lastno, pred onimi brez tega? Po svoji neverjetni oblasti nad drugimi bitji, celo nad elementi.

V Egmontu je upodobil, kakor smo skušali pokazati, samega sebe v dobi svoje ljubezni do Lili. Kakšen je ta Egmont? Sredi med obravnavanjem Demoničnega nam ga prikaže takole:

„Ko sem ga (Egmonta) torej tako v svojih mislih pomladil in osvobodil vseh vezi, sem mu dal neizmerno veselje do življenja, *brezmejno*

zaupanje vase, dar, pritegniti nase vse ljudi in tako pridobiti naklonjenost ljudstva, tiho nagnjenje kneginje, izrazito prirodnega dekleta, simpatijo državnika, dà, osvojiti celó sina svojega največjega nasprotnika.“

Kaj niso te poteze popolnoma iste, ki jih pripisuje demoničnim ljudem? Goethe se je pred demoničnimi silami zatekel za sliko — za Egmonta.¹ Istočasno piše grofici Stolbergovi: „Reši me pred samim seboj!“ Sedaj lahko rečemo: „Reši me demoničnega v meni.“ Takrat se je zavedel Goethe svojih stikov z nadnaravnim. Njegova velika ljubezen, velika strast mu je odprla pogled vanje. Ko Faust končno pobegne od Gretchen, vzklikne ta: „Heinrich! Mir graut's vor dir!“

Zakaj Goethe tega spoznanja o samem sebi ne izpove naravnost? Rekli smo že: „... Ker pa je v tem (namreč v enkratni popolni resignaciji) v resnici nekaj nadčloveškega, smatrajo ljudje take osebe navadno za nečloveške, brezbožne in zopernaturne...“ In: „... Da bi se iznebili groze, ki jo pri tem občutimo, jo takoj spremenimo v grajo, v stud...“

Iz Goetheja samega je torej njegovo spoznanje o Demoničnem, njegovo globoko proniknjenje vanje. Kakor poznamo njegovo oklevajočo, čez mero previdno naravo, tudi lahko razumemo, zakaj se je poslužil tolikšne zamotanosti in takšnih ovinkov.

7. Razpredek snovi nas sili k zaključku. Vse prej omenjene lastnosti Demoničnega srečujemo v okoliščinah, ki so privedle Goetheja v Weimar. Kakšno leto pred tem dogodkom je stopil v njegovo sobo neznanec in se predstavil za častnika von Knebela, službujočega pri weimarskem knezu, ki je prav takrat potoval skozi Frankfurt. Goethe je prisluhnil. Razmere v Weimarju je dobro poznal. Častnik ga povabi s seboj, da ga predstavi knezu. Slučaj? Ne. Goethe je zaslovel z „Goetzmom“ in „Wertherjem“ ter zbudil v weimarskih krogih zanimanje. Knez ga sprejme z ljubeznivostjo. Pesnik zagleda na njegovi mizi knjižico — *Möserjeve* politične fantazije, ki jih je bil pravkar prečital. Hitro pogradi priliko in začne razvijati knezu svoje političnoupravne nazore takó, da sam sodi, da se je postavil pred knezom v predobro luč. Slučaj? Če je, je na vsak način zelo čuden. Knez je pridobljen. Tako ga povabi za seboj v Mainz. Oče se upira. Plemstva ne ljubi in se mu zdi, da mu hočejo sina samo zvabiti v past, da bi ga osmešili pred javnostjo. Nasprotujoča sila. Toda Goethe se ji ne vda. V Mainzu naveže s knezom še tesnejše stike, še trdneje ga zaprede v svoje mreže. Knez ga vabi v Weimar. Ko se vrne iz Mainza v Frankfurt, mu je srce prepolno, da ne more molčati. Nenadoma izide brošura, ki je prav taka, kakor bi jo bil Goethe sam napisal; dotika se tudi pogovorov v Mainzu, kar grozi,

da podre Goetheju vse njegove lepe načrte. Zopet ovirajoč poskus. Izkaže se, da je brošuro napisal nekdo iz pesnikovega ožjega kroga. Goethe parira udarec. — Tedaj spozna Lili in se vanjo strastno zaljubi. Zaroči se in se posveti praktičnemu delu, v mislih na zakon. Vsa njegova narava je v viharju. Zopet kamen — morda največji — na njegovi poti. Treba je resignirati, si z nožem razparati lastno srce. Prvi poskus. Pobeg v Švico. V Karlsruhe-u zopet naleti na kneza. Vnovič je vabljen v Weimar. Ljubezen ga potegne nazaj. Lili ga skuša prikleniti s požrtvovalnostjo, s povzročanjem blazne ljubosumnosti. A sklep je v njem trden. Zakaj njegova rast še ni zaključena, on more in mora še višje. Samo kako odoleti Lilini bližini, ki mu je pravi pekel? Ali naj posluša očeta in odpotuje v Italijo? Zopet se bo moral, prej ali slej, povrniti v Frankfurt. Tedaj potuje knez zopet skozi to mesto in vnovič povabi pesnika za seboj v Weimar. Tokrat je prišel pravi trenutek. Goethe sledi klicu. Toda tudi sedaj se mu postavijo v bran nasprotujoče sile. Skoraj bi bil odšel namesto v Weimar v — Italijo. Kdor se hoče prepričati o neprestano ponavljajočih se samih „slučajih“, naj čita konec „Dichtung und Wahrheit“.

Eno točko je vsekakor še treba obrazložiti. Ali je in, če je, v kakšni zvezi je Goethe sam z nezaslišanim mottom IV. dela „Dichtung und Wahrheit“: *Nemo contra deum nisi deus ipse? Kaj je Goetheju, panteistu, bog? Vesoljstvo, priroda, ljubezen.* Nekaj nadčloveškega je, pravi, resignirati enkrat za vselej. Ljubezen je naravna sila, je priroda, je bog. Ona deluje na nas z elementarno oblastjo in kadar ji zares zapademo, nas iztržejo iz nje lahko samo nadčloveške moči. Človek se upre svoji lastni naravi samo s pomočjo nadnaravnih, demoničnih sil — če so te v njem. V Goetheju je bila njegova „natura“, njegov demonični pesniški dar. S tem je zmagal nad človeškim, pametnim in razumnim nad sabo. Toda to ni moglo nikoli prav preboleti udarca. Na stara leta je razdvojen rešetal, kaj bi bilo ž njim, če bi bil ubral ono drugo, človečnejšo pot, pot ob Lilini strani. Sedaj, ko je bila odločitev za njim, ko ni bilo več nobene steze nazaj, se je lahko predajal melanholiji za izgubljeno osebno srečo, za onim svojim drugim, poteptanim jazom. Blagroval je tiste, katerih natura je bila vsa usmerjena samo v en cilj, ki niso poznali razkola v sebi, pa če jih je njihov demon gnal naravnost v propad: blagroval je Napoleona in Byrona. Sam se je pa zavedal, da je moral enkrat za vselej resignirati, žrtvovati drugi del samega sebe, da si je pridobil — večnost. Zakaj nihče ne more zoper boga, razen boga samega — in človeške sile so omejene.